

Gavrysh M. M. Analysis of non-verbal behavior of communicants in context of situational dominance.

Summary

The article is devoted to the study of the role of nonverbal communication components that are used by the speakers in situations of communicative domination with social or situational preconditions.

The strategy of non-verbal behavior of communicants with a lower social status that helps them to lead he conversation (to be in situational dominance) is analyzed.

Socially predetermined communicative domination takes place when communicative influence is a manifestation of social power that is due to the social status of the addressee. Situationally constructed communicative domination takes place in situations where communicants are in horizontal social relations or one of them has a lower social role, but situationally acquires a higher communicative status with respect to the interlocutor. To achieve their goals, such individuals have to construct a relationship of domination directly in the course of the communicative process, resorting to forms of personal influence: appeals to their own situationally higher level of knowledge and possession of important information, violation of the principle of politeness, appeal to interpersonal relations with the interlocutor, and the exercise of psycho-emotional pressure.

The conclusions confirm the role of voice modifications, the development of visual contact and distance of communication, the change of the position of the body in space, and so on. These and other non-verbal means are the basis for the stereotypical behavior of the communicatively dominant individual and are often used by communicants with lower social status to mask their real positions.

Key words: social status of a person, non-verbal components of communication, social and situational dominance.

УДК 81.81-13.81-139

Гірняк О. Г.,

аспірант кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»

E-mail: girnyak@icloud.com

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА» В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті досліджено підходи до розуміння поняття «емотивна лексика» в сучасній лінгвістиці. Описано особливості її функціонування в сучасному українському мовленні. Особливу увагу зосереджено довкола універсальних емотивних значень у лексичній семантиці, окреслено рівні вираження емотивності. Також досліджено поняття емоційності та розглянуто підходи до розуміння поняття «оцінність». Розглянуто типи оцінних слів, їх основні відмінності від емотивної лексики та приклади використання в мовній практиці.

Ключові слова: емотивність, оцінність, емоційність, лексика, семантика, емотивна лексика.

Лінгвісти вже тривалий час досліджують способи вираження емоцій у мовленні. Із середини 50-х років минулого століття в зарубіжній і вітчизняній лінгвістиці з'явилися перші праці про способи маніфестації емоцій в мові.

До цієї проблеми зверталися соціологи, психологи й лінгвісти [11; 13; 14]. Емотивну лексику часто використовують у текстах різних функціональних стилів, як-от: публіцистичному, художньому стилях, усно-писемному мовленні інтернету. Однак не було ще приділено достатньої уваги дослідженню теоретичного аспекту вияву емоцій в інтернет-дискурсі. Ці факти переконують у необхідності глибшого й детальнішого вивчення питання на сучасному матеріалі, який дасть змогу зробити зріз використання емотивної лексики в сучасних текстах. Цим зумовлено актуальність дослідження.

Об'єкт дослідження – емотивна лексика, а предмет – підходи до розуміння цього поняття в сучасній лінгвістиці. Мета праці – проаналізувати підходи до розуміння поняття емотивна лексика в сучасній лінгвістиці. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у статті проаналізовано сучасні підходи до вивчення емотивної лексики. Теоретичні узагальнення, викладені у статті, можуть бути використані для подальшого дослідження вживання емотивів у різних сферах людського спілкування.

Досвід людства в пізнанні емоцій закріплюється в мовних одиницях. Емоції універсальні, а структура емотивної лексики не збігається в різних мовах, має національну специфіку. З огляду на це, виокремлюють універсальні емотивні значення в лексичній семантиці. На думку Н. О. Лук'янової, емотивна лексика тісно пов'язана з оцінною, але для дослідження емотивної лексики обирати оцінні слова недоцільно. Дослідниця вважає, що підставою єдиної моделі опису всього розмаїття емотивної лексики може слугувати сема емотивності, яка бере участь у маніфестації емоцій у семантиці слова. «Посідаючи різні позиції в семній структурі слова, сема емотивності може бути головною категоріально-лексичною чи залежною диференціальною семою. А емоційність виражається на всіх рівнях мови словотвірними, синтаксичними, лексичними засобами, включаючи фразеологію. На словотвірному рівні важливе значення має поняття відтворення. Величезний потенціал має лексика і фразеологія розмовного стилю» [9, с. 77]. Зрозуміло, що почуття й емоції практично неможливо висловити за допомогою тільки одного мовного засобу. Зазвичай емоційність у мові виражається сукупністю мовних засобів різних рівнів.

В. І. Шаховський пояснює, що для розуміння особливостей вияву емоцій у різних культурах важливо розрізнити два типи емоцій: емоції як «відносно короткі емоційні стани» з частково неконтрольованими психобіологічними компонентами і з частково контрольованими експресивними компонентами. У першому випадку емоції мають природний спонтанний характер, є відкритою демонстрацією почуттів, і ми маємо справу з емоційністю; у другому – вияв емоцій має навмисний характер і є певною стратегією комунікативної поведінки, вони використовуються з метою прогнозування та визначення ситуації, а також впливу на поведінку інших. Такий вияв емоцій згаданий дослідник пропонує називати емотивністю. За визначенням В. І. Шаховського, емотивність – запланована демонстрація емоцій, спрямована на адресата [13, с. 96].

Відмінності у типах емоцій дають змогу виокремити два типи комунікації – емотивний та емоційний. «Емоційна комунікація – це спонтанна незапланована природна демонстрація емоцій як вияв внутрішніх емоційних станів, необов'язково враховує реакцію співрозмовника або тих, хто поруч. Емотивна комунікація – це свідомо, контрольована демонстрація емоцій, яку використовують зі стратегічною метою: вплив на оточуючих, демонстрація лояльності, доброзичливості, запобігання можливому конфлікту, тобто вона виконує соціальну функцію – вплинути на сприйняття співрозмовником ситуації та на її розуміння» [13, с. 98].

Термін *емоційність* може мати два значення: по-перше, як властивість суб'єкта, його здатність переживати емоції, супроводжувати свої дії і вчинки почуттями і висловлювати їх. По-друге, як властивість мовного знака – його потенційну можливість висловити факт емоційного переживання суб'єктом деякого явища дійсності, яке становить предметний зміст цього мовного знака. Друге значення має термінологічний статус [12, с. 24].

Деякі філологи фокусують увагу не на виразному, а на причиновому аспекті емотивності, тобто емотивність цікавить їх не просто як відображення чуттєвої сфери, а як засіб збудження певних почуттів і емоцій в адресата. Інші дослідники аналізують насамперед виразний аспект емотивності, тобто як набір мовних способів відображення цих почуттів і емоцій.

М. А. Жовтобрюх під час характеристики експресивних слів використовує термін «емоційно забарвлена лексика» і кваліфікує її як окрему стилістичну категорію в літературній мові. Учений вважає, що до цього класу належать «...слова, які виражають різні почуття, а також емоційні відтінки в оцінці явищ дійсності, осіб, подій тощо» [7, с. 66–68].

Так, емоційність часто трансформується в категорію емотивності, яка відображає систему емоційних характеристик мовної особистості. Особливістю категорії емотивності, відповідно, є різноманіття форм її вираження в мові.

Емоційність тісно вплетена в усю мовну діяльність людини й закріплюється в семантиці слів як визначників її різних емоційних станів. У зв'язку з цим, під час дослідження мови крім логіко-предметної семантики, що відображає будь-яке поняття людського мислення, необхідно враховувати й емотивну. На нашу думку, у загальному вигляді емотивну семантику слова можна визначити як опосередковане мовою ставлення людини до навколишнього світу. Відповідно, особливість почуттів та емоцій полягає в тому, що вони одночасно є і об'єктом відображення в мові, і засобом

відображення самих себе й інших об'єктів дійсності, а також у тому, що їх неможливо відокремити від протилежного суб'єкта.

Згідно з баченням А. Вержбицької, однією з найважливіших сфер застосування даних, здобутих емотиологією, стала лінгвокультурологія, у якій використовують положення про універсальність в інтегральному характері емоцій. Обґрунтування необхідності розмежування понять «емоційність» і «емотивність» в мові науки і виявлення границь емотивності одиниць мови – це основні теоретичні проблеми. Саме на їх базі створено нові праці, які пояснюють характер часткових виявів впливу суб'єктивної сфери особистості на особливості мовних одиниць у різних лінгвокультурах [3, с. 45].

Емотивну лексику здебільшого вивчають з урахуванням таких категорій, як оцінність, експресивність, образність. Водночас, її зв'язок з оцінкою є особливо тісним. Синтез емоцій та оцінки є актуальним завжди.

Так, американський мовознавець Чарльз Філлмор стверджує, що «...функціонально-семантичне поле емотивності є єдністю семантичних і функціональних характеристик безлічі лексичних одиниць мови, виділених на основі загальної семантичної ознаки – емотивності» [12, с. 47].

Емоційність і експресивність – категорії, безумовно, взаємопов'язані, але щодо характеру їх є різні думки. Відповідно до першої гіпотези, оцінність і емоційність утворюють нерозривну єдність. Так, наприклад, вважає Н. О. Лук'янова: «Оцінність, представлена як співвіднесеність слова з оцінкою, і емоційність, пов'язана з емоціями, почуттями, не становлять двох різних компонентів значення, вони єдині» [9, с. 77]. Цієї ж думки дотримується й В. І. Шаховський, натомість Е. М. Вольф, навпаки, відокремлює компоненти «емоційність» і «оцінність», розглядаючи їх окремо [13, с. 99; 4, с. 16].

Мовознавець Бенджамін Лі Ворф висловив думку, що «...найбільш яскравою особливістю функціонування лексичних одиниць, які позначають емоції і почуття, є емотивні ланцюжки – комбінація в одному або найближчих контекстах декількох емотивів. В емотивних ланцюжках може відбуватися або зближення значень емотивних одиниць, або їх протиставлення, за якого актуалізуються диференціальні і слабшають загальні семи. Так, емотивні ланцюжки можуть бути представлені одиницями одного або різних мікрополів» [10, с. 173–175].

Варто зауважити, що *оцінність* і *емотивність* – поняття хоч і взаємодоповнювані, але різні. Відмінність цих компонентів підтверджує той факт, що окремим підкласам емоційних явищ функція оцінки властива не завжди однаково. На думку деяких науковців, оцінність не обов'язково властива емоційній лексиці. Зокрема, такого погляду дотримувалися Є. Пузиніна [15], В. І. Шаховський [13], Я. Гнезділова [5] та ін.

В. І. Шаховський зазначає, що «...на мовному рівні емоції трансформуються в емотивність; емоція – психологічна категорія, а емотивність – мовна, оскільки емоції можуть і викликатися і передаватися (виражатися, проявлятися) в мові і мовою» [13, с. 13].

Так, тривалий час у параметрі оцінки не розглядали лексику емоцій типу *любов*, *смуток*, але впродовж останніх років досліджують зміст та походження оцінності і схожих слів. Зважаючи на це, виокремлено типи оцінних слів: загальнооцінна лексика типу «подобається/не подобається»; слова, які інтерпретують «емотивний аспект» оцінки слова, на кшталт «любов», «презирство» [13, с. 18]. Інші містять поряд з оцінною модальністю позначення емоції.

В. І. Шаховський притримується думки, що емоції тісно пов'язані з кваліфікативно-оцінною діяльністю людини і є компонентами структури її розумової діяльності [8, с. 153]. Серед іншого автор наводить тезу про факт емотивного значення й емотивної конотації та їх референції з певними об'єктивними і суб'єктивними ознаками денотата – свого або чужого для цього слова (денотативна референція); з «емоційно забарвленим поняттям» (сигніфікативна референція); із соціальними емоціями відображають суб'єктів (емоційно-оцінна референція); з типізованими ситуаціями вживання емотивів (функціонально-стилістична референція) [13, с. 6].

Отже, специфіка емотивності полягає в тому, що вона виступає як функціонально-семантична категорія, яка об'єднує безліч мовних елементів на основі спільності емотивної функції.

У своєму дослідженні В. І. Шаховський визначив три типи емотивності слова: власне емотивність, емотивність як одна з реалізацій семантики слова і контекстуальна емотивність. Ґрунтуючись на цьому, лінгвіст виокремив також три рівні вираження емотивності: емотивного

значення; конотація як компонент, пов'язаний з логіко-предметним компонентом значення; рівень емотивного потенціалу [13, с. 20].

Під час дослідження семантичної структури експресивних лексем Н. Бойко висловила бачення, що емотивність, оцінність, експресивність та образність є складниками конотативної частини семантики слова і вони лише інколи виступають ізольовано, а переважно – у різних комбінаціях [2, с. 26]. Схожої думки дотримується в дисертаційній праці Н. Дорогович. Дослідниця зараховує емотивність, а також оцінність, інтенсивність, образність до субкатегорій експресивності [6, с. 108].

Отже, емотивна лексика є не просто окремих елементом мовної одиниці. Вона допомагає нам висловлювати свої емоції як усно, так і письмово, що особливо важливо під час у всіх сферах людської діяльності. Серед іншого, вважаємо, що найвідповіднішим терміном, яким можна окреслити такі одиниці, є «емотивна лексика», який найчастіше використовують В. І. Шаховський, Н. О. Лук'янова, А. Вержицька. Очевидним є й те, що відмінності у варіюванні і ступені вияву базових емоцій у різних культурах опосередковані мовними засобами їх вираження та пояснюються культурно-ціннісними настановами цієї культури. Окрім того, приєднуємось до думки, що емотивну лексику, зокрема емотивні значення, варто типологізувати для чіткішого розуміння цих понять.

Список використаної літератури

1. Балли Ш. Французская стилистика: пер. с франц. / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1961. – 392 с.
2. Бойко Н. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: монографія / Н. Бойко. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. – 552 с.
3. Вежицькая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицькая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
4. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки / Е. М. Вольф. – М. : Комкнига, 2006. – 341 с.
5. Гнезділова Я. Емоційність та емотивність сучасного англomовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / Ярослава Гнезділова. – К., 2007. – 291 с.
6. Дорогович Н. Мовна експресія в художніх текстах українського резистансу 40-50-х років ХХ століття : дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Дорогович. – Івано-Франківськ, 2013. – 282 с.
7. Жовтобрюх М. А. Лексика і фразеологія / М. А. Жовтобрюх, Б. М. Кулик // Курс сучасної української літературної мови. – К. : Вища школа, 1972. – Ч. І. – 1972. – С. 17–90.
8. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. / А. В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1986. – 488 с.
9. Лук'янова Н. О. Лінгвістична інтерпретація тексту як спосіб моделювання фрагменту мовної картини світу / Н. О. Лук'янова. – Барнаул : Міф, 2000. – 269 с.
10. Уорф Б. Л. Наука и языкознание / Б. Л. Уорф // Зарубежная лингвистика. – М. : Прогресс, 1999. – Вып. 1. – С. 169–182.
11. Филимонова О. Е. Эмоциология текста. Анализ репрезентации эмоций в английском тексте: учебное пособие / О. Е. Филимонова – СПб. : ООО «Книжный Дом», 2007. – 448 с.
12. Филлмор Ч. Об организации семантической информации в словаре / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1983. – Вып. 14. – С. 23–60.
13. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – М. : ЛКИ, 2008. – 208 с.
14. Шидловська В. О. Поняття емоції, емоційності та емотивності у сучасній лінгвістиці / В. О. Шидловська // Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації: VI Всеукр. наук.-практ. конф. – Житомир, 2014. – С. 292–295.
15. Puzynina J. Uczucia a postawy we współczesnym języku polskim / J. Puzynina / Język a Kultura. – № 2229. – Т. 14. – 2000. – S. 9–24.

Гирняк О. Г. Подходы к пониманию понятия «эмотивная лексика» в современной лингвистике.

Аннотация

В статье исследованы подходы к пониманию понятия «эмотивная лексика» в современной лингвистике. Описаны особенности ее функционирования в современной украинской речи. Особое внимание сосредоточено вокруг универсальных эмотивных значений в лексической семантике, определены уровни выражения эмотивности. Также исследовано понятие эмоциональности и рассмотрены подходы к пониманию понятия «оценочность». Рассмотрены типы оценочных слов, их основные отличия от эмотивной лексики и примеры использования в речевой практике.

Ключевые слова: эмотивность, оценочность, эмоциональность, лексика, семантика, эмотивная лексика.

Hirnyak O. H. Approaches to understanding the concept of «emotional vocabulary» in modern linguistics.

Summary

The article investigates the concept of «emotive vocabulary» as a separate language unit. It describes the features of its application in the modern Ukrainian language. Special attention is paid to universal emotional values in lexical semantics, defined levels of emotional expression. Also investigated the concept of emotion, the two main types of communication, and the meaning of the definition of «evaluation». As well considered types of evaluative words, their main differences from emotive vocabulary and examples of use in speech practice.

Key words: emotionality, evaluation, vocabulary, semantics, emotional vocabulary.

УДК 811.161.1'373

Грицева А. П.,

кандидат филологических наук,

доцент кафедры украинской филологии

Хмельницкого национального университета

Хади Бак,

кандидат филологических наук,

преподаватель русского языка и литературы

Ататюркского университета (Эрзурум, Турция)

**СЛОВЕСНЫЕ ОППОЗИЦИИ ЛЕКСИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ
СОВРЕМЕННОГО РУССКОГО ЯЗЫКА**

В статье рассматриваются омонимы как формальные оппозиции тождества, типы омонимов в зависимости от факторов, определяющих их возникновение. Абсолютные синонимы как семантические оппозиции тождества, однокоренные синонимы и варианты слов; антонимы как оппозиции эквиолентного типа, а также типы оппозиции привативного типа.

Лексические омонимы трактуются как случайные явления, особенно такие, как омоформы, омофоны и омографы. Достаточно широкое их представление в словарном составе русского языка, формирование определенными факторами способствует выявлению типологии омонимов.

Ключевые слова: словесные оппозиции, полная омонимия, социолингвистический характер омонимов, заимствование в омонимии, фонетические омонимы, словообразовательные омонимы; абсолютные синонимы, варианты слов, антонимические оппозиции; привативная семантическая оппозиция, эквиолентная семантическая оппозиция.

Изучая особенности отражения в современном русском языке общественных и культурных изменений, картины мира русского народа, лингвистика обращается к различным по своему статусу языковым явлениям.

Актуальность изучения различных языковых явлений обусловлена активными преобразованиями в лексической системе языка. Системно-семасиологический подход к изучению отдельных фрагментов лексики системы имеет важное значение и для описательной лексикологии, и для практической лексикографии, и для лингвистической теории в целом, так как дает возможность выявить специфически индивидуальное в том или ином классе слов, глубже осмыслить системные закономерности.

В последние десятилетия особый интерес вызывает явление омонимии как системной категории языка в общем. В частности эта категория может быть представлена как проблема омонимии в компьютерных интеллектуальных и переводных системах в процессе автоматического перевода деловых документов, технической документации, а также текстов художественной литературы [1].

Цель статьи – рассмотреть такие словесные оппозиции, в которых представлены отношения тождества. Так как не бывает разных слов, полностью тождественных как по форме, так и по значению, такие оппозиции представлены парами слов, тождественных либо только по форме (омонимы), либо только по значению (синонимы), при обязательном, полном или частном, различии этих (антонимы).